

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2021-4-8>

НОТАРІАЛЬНА СПІЛЬНОТА ЯК ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН СУСПІЛЬСТВА

Наталія Манойло,

кандидат філософських наук, приватний нотаріус

Київського міського нотаріального округу,

докторант

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-6369-7437

notarmanoylo@gmail.com

Анотація. У статті розкривається система нотаріату і, відповідно, нотаріальна спільнота як важливий правовий феномен суспільного буття. Аналізується визначення нотаріату, наведене в Законі «Нотаріат в Україні», до якого пропонуються певні уточнення. З формальних позицій це «система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права». З позицій екзистенціально-гуманістичних можна покладати якісь зобов'язання лише на людину як суб'єкта активної відповідальної життєдіяльності. Система може залишатись, але люди змінюються, що дає можливість для підвищення ефективності органу. Функціональні обов'язки нотаріусів викладені у всьому змісті Закону, а мають бути чітко спрямовані вже у вихідному визначенні. Наводиться визначення нотаріату як такої організації, яка об'єднує нотаріусів спільним розумінням необхідності розвитку властивого їм почуття справедливості для утвердження в суспільстві правового способу регулювання відносин між людьми. Колектив людей, об'єднаних спільними почуттями, підсиленими належним рівнем професійної освіти, являє собою соціально-духовний, цілісний, цілераціонально й водночас ціннісно-раціонально діючий суб'єкт утвердження право-законності в суспільстві.

Також певні уточнення наводяться відносно визначення функцій нотаріуса, який в Законі визначений в якості фізичної особи. Для філософії людина – це соціально-духовна особистість, діяльні можливості якої виходять далеко за межі її професійних обов'язків. Адже для того, щоб визначити самостійно «факти, що мають юридичне значення» й вчиняти інші дії «з метою надання їм юридичної вірогідності», як цього вимагає Закон, потрібно бути носієм філософського типу світогляду у всій його соціокультурній універсальній змістовній сутності. Звідси й висновок про те, що нотаріальна спільнота – це видатний феномен суспільства.

Ключові слова: Людина, нотаріус, нотаріат, суспільство, феномен, суб'єкт, закон.

NOTARIAL COMMUNITY AS A LEGAL PHENOMENON OF SOCIETY

Natalia Manoylo,

Candidate of Philosophical Sciences, Private Notary

Kyiv City Notarial District,

Doctoral Student

National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-6369-7437

notarmanoylo@gmail.com

Abstract. The article reveals the system of notaries and, accordingly, the notarial community as an important legal phenomenon of social life. The definition of notary is given in the Law "Notary in Ukraine", which offers some clarifications. From a formal standpoint, it is "a system of bodies and officials responsible for certifying rights." From the point of view of existential-humanistic positions, it is possible to impose some obligations only on a person as a subject of active responsible life. The system may remain, but people change, which makes it possible to increase the efficiency of the body. The functional responsibilities of notaries are set out

in the full content of the Law, and should be clearly stated in the original definition. The notary is defined as an organization that unites notaries with a common understanding of the need to develop their inherent sense of justice in order to establish in society the legal way to regulate relations between people. A group of people united by common feelings, reinforced by a proper level of professional education, is a socio-spiritual, holistic, tsilerational and at the same time value-rational subject of the rule of law in society.

There are also some clarifications regarding the definition of the functions of a notary, who is defined in the Law as a natural person. For philosophy, a person is a socio-spiritual person whose activities go far beyond his professional responsibilities. After all, in order to determine independently "facts of legal significance" and take other actions "in order to give them legal credibility", as required by law, you need to be a carrier of philosophical worldview in all its socio-cultural universal content. Hence the conclusion that the notarial community is an outstanding phenomenon of society.

Key words: Man, notary, notary, society, phenomenon, subject, law.

Постановка проблеми: Розбудова української держави супроводжується певними складнощами і труднощами в утвердженні правових відносин у всіх сферах суспільного буття. Цьому є багато причин, головна з яких полягає в тому, що у свідомості значної частини людей домінують стереотипи, вироблені попередніми типами держав, у яких домінував авторитарно-диктаторський владний режим, що, з одного боку, не давав простору для індивідуально-особистісної ініціативи, з іншого, формував патерналістичну психологію. Звідси й схильність до такого детально регламентованого владного адміністрування тих органів, які належать до держави безпосередньо або ж опосередковано. Переважна більшість законодавців не має правової освіти, тому склалась хибна практика постійного внесення змін і доповнень в закони, які приймає Верховна Рада, сформована на партійній, а не правовій основі. А партійне бачення проблем і способів їх вирішення й бачення правознавців можуть суттєво відрізнятись. Ось чому потрібно правові органи, особливо ж ті, які належать до структур громадянського суспільства, використовувати як провідні, а не виключно залежні від політичного тиску, який досить часто носить кон'юнктурний, а не справедливий характер.

Методологічною основою статті є використання філософських надбань, властивих видатним представникам суспільствознавчої й людинознавчої науки. Ми також беремо до уваги той факт, що країни, що розвиваються, завжди мають перед собою образ високорозвинених країн, чий досвід потрібно враховувати.

Мета статті – обґрунтування нотаріальної спільноти в якості правового феномена суспільства.

Виклад основного змісту. Стаття 1 Закону України «Про нотаріат» визначає його як «систему органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені цим Законом, з метою надання їм юридичної вірогідності.

Вчинення нотаріальних дій в Україні покладається на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси)» (Закон України «Про нотаріат». (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993: 1).

Відразу ж виникають певні зауваження щодо певної нечіткості й некоректності формулювання змісту, викладеного в першому пункті. Перше. Нотаріат – це, справді, з одного боку, система органів, але, з іншого, це посадові особи. Система має завжди залишатись, але посадові особи неодмінно змінюються з найрізноманітніших причин, включно до виходу на пенсію чи в разі смерті. Друге. Система органів – це щось інституційне, управлінсько-регулятивне, владне. Посадові особи – це живі люди, які створюють систему та забезпечують її функціонування. Тому формулювання «на які покладено обов'язок ...», викликає сумнів у тому, чи можна зобов'язувати щось, що не є носієм обов'язку як певного стану свідомості. Очевидно, що в законі все має значення, починаючи від розділових знаків і закінчуючи граматичною

точністю. Адже йдеться про людей, оскільки саме вони, а не «система органів», «посвідчують права». В будь-якому тексті є свої правила, які виконують функцію права як мірила справедливості. Право й правило мають спільний корінь, тому що відображають душевне й духовне життя людини, взаємовідносини між людьми, народами, державами. То ж цілком очевидно, що правильне формулювання мало бути таким: «Нотаріат в Україні – це система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок...». Йдеться про те, що зобов'язання стосується посадових осіб, а не на «системи органів». (Закон України «Про нотаріат». (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993: 1).

Може здатись, що це не має принципового значення. З чим ми не можемо погодитись. На користь цього свідчить судова практика, коли нечіткість граматичного формулювання законів дає підстави виправдовувати очевидні злочини, здійснені не «системою органів», а саме «посадовими особами», які в них працюють. Як і практика прийняття законів Верховною Радою, коли вони, а за десятиріччя це вже стало звичаєм, приймаються за скороченою процедурою, тому містять певні помилки, які потім виправляються технічним персоналом, який не має таких законодавчих повноважень. Нарешті, закон – це прояв незмінності й повторюваності, а прийняття законів з формулюванням «Закон України «Про внесення змін до вже діючого Закону»», що складно заперечити, не формує у громадян повагу до нього. Так, у нині діючий Закон «Нотаріат в Україні» за майже тридцять років від його прийняття законодавці різних скликань внесли понад сотню змін і поправок. Звичайно, що час плине і закон має реагувати на зміни. Але ж не з такою частотою. Нотаріуси як посадові особи це постійно відчують при проведенні нотаріальних дій. У них є особиста відповідальність, якої немає у тих осіб, які приймають закони в законодавчому органі держави.

Наявність чітких визначень основних понять в законодавстві, які характеризують діяльність будь-якого органу, а це завжди колектив людей, а не сам по собі орган в якості будівлі та офісу в ній, необхідна для того, щоб формувати у виконавців максимальну, настільки це можливо, об'єктивність при виконанні ними своїх професійних обов'язків. Адже об'єктивне єднає, а суб'єктивне роз'єднує. Крім того, чіткі понятійні визначення формують не лише індивідуальну, але й спільну колективну суб'єктивність і відповідальність. Правила, які визначають дотримання нотаріусами норм професійної етики, забороняють втручатись у професійну кваліфікацію клієнтів. Ми, погоджуючись із цим, висловили свої міркування щодо цього положення. Але вони не можуть заборонити клієнтам втручатись у роз'яснення нотаріусами законності своїх думок. Тому, маючи право звернутись до інших нотаріусів, можуть знайти підтримку в них, що не може сприяти створенню суспільної атмосфери довіри до системи нотаріату загалом.

Зважаючи на наведені роздуми, вкрай бажано в законах, які визначають діяльність людей в системі правових органів, давати чіткі визначення основних понять, а не зводити зміст законів до дрібної регламентації якихось супровідних аспектів діяльності. Можна взяти за певний взірець Закон України «Про вищу освіту», де вже в перших статтях наведені світоглядні філософсько-методологічні визначення вихідних понять.

Стаття 1 Закону «Нотаріат в Україні» також починається словами «Поняття нотаріату. Органи і особи, які вчиняють нотаріальні дії». (Закон України «Про нотаріат». (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993: 1). Але навряд чи наведене далі визначення є таким, що відповідає вимогам логіки, на законах якої розвивається філософія з її глибоким проникненням в субстанціональні підвалини об'єкта. Так, в ньому перераховані головні функціональні обов'язки, але не зазначена основа, завдяки наявності якої у посадових осіб з'являється можливість їх виконувати. Вона розмита по всьому тексту Закону, а мала б бути цілком очевидною вже у вихідному визначенні.

Такою очевидною спільною, єдиною й необхідною основою для понятійного способу визначення нотаріату є не сам орган чи система органів, а органічно-цілісна й ціннісно орієнтована

соціокультурна єдність посадових осіб, підпорядкованих у своїй професійній взаємодії єдиній цілі – бути суб'єктом саморозвитку і водночас суб'єктом безпосереднього суб'єктно спрямованого впливу на суспільство в цілому. Таке визначення відповідає не лише природній сутності людини, оскільки в природі все зі всім взаємодіє об'єктивно. Що стосується людини як природно-соціальної істоти, то її діяльність набуває соціально-духовного спрямування в тому випадку, коли їх єднає спільна ціль і спільне розуміння свого покликання, усвідомлене його відкриттям в собі самій, а не якимось законом, який її зобов'язує зовнішнім примусовим чином.

Таким зобов'язувальним внутрішнім покликом, він же одночасно й виклик, для людини є наявність в ній почуття справедливості. Суть її в тому, що, відчуваючи себе живою істотою, наділеною свідомістю, яка дозволяє їй бути в стані постійного оцінювання того, що проминуло, але залишилось в пам'яті, із тим, що вона, не відчуваючи задоволення від спогадів про нього, бажала б позбутись його в тому, що неодмінно має бути, має прийти в майбутньому і принести задоволення. Справедливість – це право людини на задоволення своїм життям, яке завжди пов'язане з певними видами діяльності, які відповідають її внутрішньому об'єктивному поклику/виклику, але не завжди суспільство створює можливості для адекватного відгуку.

Зважаючи на попередні міркування, можна дати таке визначення поняття нотаріату. Нотаріат – це суспільна організація людей, об'єднаних спільним розумінням розвитку властивого їм внутрішнього почуття справедливості, необхідного як для власного саморозвитку, так і для суспільства в цілому, оскільки воно є основою для правового регулювання відносин між людьми.

Відомо, що найбільше несприйняття людиною свого життєвого шляху зумовлене тим, що людина зайнята в ньому не своєю справою, не тим, до чого в неї є покликання. Але це не лише екзистенціальний розпач самої людини, але й суспільства, якщо люди, що управляють ним, також зайняті не своєю справою. Ми виходимо з того, що серед всіх представників юридичної професії почуття справедливості найбільшою мірою властиве нотаріусам. Поки що це суто інтуїтивне відчуття, яке потребує належного соціологічного дослідження, якого ми чекаємо від держави. Адже її функція полягає не лише у вимогах до її власних структур, але значно більшою мірою в тому, щоб люди, які забезпечують діяльність «системи органів», мали можливість органічно поєднувати свої таланти із тими функціями, які покладені на них.

На підтвердження правомірності напрямку наших міркувань щодо суспільної значимості нотаріату не стільки як певного суспільного органу, певної її структури, звернемось до деяких принципів визначень розуміючої соціології М. Вебера. Він також відзначав, що сумісне проживання людей в певному спільному просторі не створює суспільство в якості ціле-раціонального об'єднання. Через що далеко «не всі типи взаємовідносин між людьми носять соціальний характер; соціальною є тільки та дія, яка за своїм смыслом орієнтована на поведінку других. ...Соціальна дія не ідентична ні: а) одноманітному поводженню багатьох людей, ні б) тому, на яке впливає поведінка других» ... (Вебер М., 1990: 626). Звідси логічний висновок про те, що людина має бути суб'єктом власного вибору спрямованості мотивів свого поводження. Особливо ж у тому випадку, коли вона попадає у вже діючу структуру.

Людина, надто ж та, в якій максимально розвинене почуття справедливості, в переважній більшості випадків обирає ту професію, яка є для неї продовженням її самої в спорідненому соціальному середовищі та спорідненому виді діяльності. Якщо є таке соціально-духовне об'єднання, утворюється продуктивна сила колективного суб'єкта, оскільки він являє собою усупільнену одиничність. Якщо ж такої єдності схильностей немає, то жодні настанови з боку вищих державних установ до підлеглих їм структурних підрозділів не будуть мати очікуваного результату, оскільки не примножать зусилля, отже, не можуть бути ефективними у своїй діяльності. Якщо ж результати будуть, то їх ціна для виконавців очевидна: втрата ними не лише самоповаги, «честі й гідності», але також «життя і здоров'я».

Корисною для цілей нашого дослідження є також наведена М. Вебером класифікація видів соціальної дії, які можуть суттєво відрізнитись за мотиваційними спонуканнями й очікуваннями. До них належать цілераціональні, ціннісно-раціональні, афективні й традиційні. У першому випадку є розрахунок на те, що об'єкти взаємодії діють раціонально, якщо це людина, то передбачається, що вона діє засобом розумної волі, отже, цілком прогнозованої у своїх наслідках. У другому «дія завжди підлягає «заповідям» або «вимогам», у послуху яким бачить свій обов'язок конкретна особа. Лише тією мірою, якою людська дія орієнтована на них – що зустрічається достатньо рідко і в дуже різній, більшою частиною зовсім незначній степені – можна говорити про ціннісно-раціональну дію» (Вебер М., 1990: 629). Звідси й наше дещо критичне ставлення до «заповідей» і «вимог», адже це зрозуміло в тому числі й тим, хто їх пропонує. Але така інерція, такий прояв ідолу площі навіть у мотиваційній свідомості освічених людей.

Афективна дія заснована на емоціях. Вони можуть надати соціальній дії негативне асоціально-спрямування. Але часто емоційно проявляється бажання захистити ціннісний напрям діяльності, який досить часто досягає певного ефекту, хоча й короточасного. Традиційна соціальна дія переважно не піддається осмисленню, оскільки в переважній більшості не відповідає не те що сучасному стану суспільства, але й реальним вчинкам окремих людей. Проте «більша частина звичної повсякденної поведінки людей близька даному типу, який займає певне місце в систематизації поведінки не лише в якості пограничного випадку, але й тому, що вірність звичці може бути тут усвідомлена різним способом і в різній степені» ... (Вебер М., 1990: 628).

Наголошуючи на тому, що нотаріат – це соціально-духовний колектив цілераціонально й водночас ціннісно-раціонально з'єднаних спільною професією людей – нотаріусів, є потреба підсилити свої аргументи ще одним посиланням на авторитет М. Вебера. Він стверджує, що істинною формою соціальних відносин можна «називати поведінку декількох людей, співвіднесену за своїм змістом один з одним і орієнтовану на це. Отже, соціальні відносини повністю і виключно полягають у можливості того, що соціальна поведінка буде носити доступний (осмислений) визначенню характер» (Вебер М., 1990: 630). Звідси наші зусилля по необхідності визначення тих понять, які визначають діяльність нотаріусів у тому вигляді, як вони самі визначили їх цінність для себе самих на основі отриманого ними індивідуального досвіду, узгодженого з історичним досвідом суспільного буття, викладеного в системі освіти різними навчальними дисциплінами.

Почавши даний підрозділ із аналізу визначення Законом «Нотаріат в Україні» феномена нотаріату, ми звернули увагу на некоректність покладання обов'язку на «систему органів», адже це не є проявом соціальної дії. Діючі суб'єкти – це люди. Навіть якщо ставляться якісь завдання перед колективом людей, то їх виконання здійснюється окремими особами як суб'єктами, що сприймають такі зобов'язання. Тут потрібно враховувати пораду італійського філософа XVI ст. Августина Ніфа, яку використав Д. Берклі: «Ми зобов'язані мислити як вчені, а говорити як натовп» (Берклі Д., 1978:194). Звідси виправданість нашої нібито зачіпки, яка не є такою для мислячої категорії людей в тому випадку, коли до неї звертаються як до натовпу.

Згідно Закону «Нотаріус – це уповноважена державою фізична особа, яка здійснює нотаріальну діяльність у державній нотаріальній конторі, державному нотаріальному архіві або незалежну професійну нотаріальну діяльність, зокрема посвідчує права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняє інші нотаріальні дії, передбачені законом, з метою надання їм юридичної вірогідності» ... (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993: 1).

Спробуємо надати визначення з позицій права як органічної частини філософії, а не права, ізольованого від своєї духовної матері. Хоча воно, фактично, вже наведене в понятті нотаріату. Законодавче визначення зводиться до перерахування необхідних функцій, які нотаріус зобов'язаний виконувати. Можливо, що в суто юридичному документі так і потрібно визначати. Але й у ньому відчувається неповнота, оскільки потім у спеціальному розділі деталізу-

ються не лише функції, але й виставляються вимоги до нього вже не як до «фізичної особи», а як до особистості, здатної їх виконувати на належному якісному рівні. То чому б вже з самого початку не навести визначення фізичної особи в статусі особистості, суттєвою дієвою й діяльною ознакою якої є відповідні здібності, які вона здатна реалізувати як умову професійної роботи.

Здібність – це потенційний потяг людини до об'єктів її внутрішньої душевної й духовної зацікавленості; це своєрідне притяжіння цілісного людського організму як мікрокосму до тих об'єктів макрокосму, які наочно для батьків, педагогів, вихователів, суспільства загалом демонструють його об'єктивний поклик, його поки що не розкрити сутність, його призначення. Завдання не стільки й не тільки самої людини, скільки перерахованих суб'єктів не просто помітити ще не усвідомлений нею потенційний поклик, а здійснити адекватний відгук, суть якого в тому, щоб створити умови для актуалізації поклику у здатність його реалізувати. Призначити на будь-яку посаду можна, але чи завжди це адекватна відповідь на об'єктивне призначення людини в її прагненні до самореалізації.

Визначення поняття, таким чином, має своїм змістом відкривати ті внутрішні душевні інтенції, які сформовані в об'єкті як такі, що покликані забезпечити його існування. Для природних об'єктів це їх невід'ємні фізичні, хімічні, біологічні властивості. Залізо не можна перетворити в золото, хоча це хімічні елементи, віднесені до металів. Якщо йдеться про людину, то мається на увазі виявлення в ній тих властивих їй здібностей, які вона сама, або з допомогою інших людей, здатна розкрити в собі й реалізувати як умову задоволення життям, а не просто життя в його біологічному прояві.

Отже, філософсько-гуманістичне визначення поняття людини в статусі нотаріуса наступне. Нотаріус – людина з властивою їй атрибутивною/невід'ємною ознакою, якою є почуття справедливості в усьому тому, що стосується як неї самої, так і інших людей. Найвища міра і прояв такого почуття – відчувати себе щасливою в процесі реалізації здібностей, які вона відкрила в собі і здатна їх розвивати, оскільки вони забезпечують їй задоволення від життя. Саме це почуття й формує правосвідомість, на основі якого формується нормативне право як засіб посвідчувати те, що є справедливим. Як і підстави для сумніву, чи діючі правові норми продовжують бути справедливими при зміні обставин. У таких граничних екзистенціальних умовах постійно перебуває нотаріус у своєму професійному бутті. Це дозволяє йому бути активним суб'єктом у своїх роздумах щодо необхідності вдосконалення законодавства не лише з боку законодавчого органу держави, але і з боку громадян, які отримують такі можливості, об'єднуючись у громадські організації зі статусом юридичних осіб громадянського суспільства.

Між тим Закон не враховує такого рівня свідомості нотаріальної спільноти. Це чітко видно зі змісту Ст.16, зміст якої жорстко прив'язується виключно до суто професійних, а не громадянських прав нотаріусів. «Метою професійного самоврядування нотаріусів є об'єднання на професійній основі зусиль нотаріусів для виконання покладених на них цим Законом обов'язків і забезпечення їхніх прав, представництво професійних інтересів нотаріусів у державних органах, органах місцевого самоврядування, у відносинах з іншими юридичними особами, захист професійних інтересів та соціальних прав нотаріусів, сприяння підвищенню професійного рівня нотаріусів та надання їм методичної допомоги, захисту інтересів фізичних і юридичних осіб при заподіянні їм шкоди внаслідок незаконних дій або недбалості нотаріуса».

Нескладно побачити, що головна мета полягає не в тому, щоб підняти статус нотаріусів як спільноти громадянського суспільства, чітко закріпивши за нею саме такий статус, а в тому, щоб вона зосереджувала свої зусилля на «виконанні покладених на них цим Законом обов'язків». Одне лише консультативне представництво в органах самоврядування, включно з державними, не дозволяє наявним у них знанням і відчуттям реальних настроїв суспільства в законодавчому полі реалізуватись повною мірою. Чомусь таке право традиційно залишається за партійними

структурами, чия відданість справедливості досить сумнівна. Особливо в суспільстві, в якому держава опинилась під значним впливом олігархату.

Ця ж стаття надає статус юридичної особи Нотаріальній палаті, яка є формою прояву представницької, а не безпосередньої демократії, як це властиво громадським організаціям громадянського суспільства. «Нотаріальна палата України є організацією, яка здійснює професійне самоврядування у сфері нотаріату». Ми ж переконані, що професійний потенціал спільноти нотаріусів гідний мати самоврядний статус не лише у своїй професійній сфері, але й у сфері суспільства загалом. Адже професія нотаріуса не обмежується жорстко регламентованою в Законі виконавчою його роботою як всього лише секретаря. Нотаріус – це світоглядна професія, сформована на основі філософсько-правової свідомості, рівень розуміння якої не можна зводити до функцій посвідчення законів наявними печатками на паперах. Печатки справедливості не на папері, а в сутності людини, яка приречена себе на таке її розуміння, яке відповідає на постійні очікування будь-якого суспільства на її правове утвердження державою, яка в особі тих, хто належить до її інститутів, зобов'язана це здійснювати. Якщо не здійснює, то це пряме свідчення того, що свідомість цих осіб не є правовою, отже, справедливою.

Звичайно, це не означає, що нотаріальну спільноту потрібно перевести на державну службу. Адже влада в її державному виконанні розбещує. Причому, значно більшою мірою представників судової та виконавчої гілки, а не лише, як це сприймається буденною свідомістю, так званим вищим управлінським складом. Вище існуючих Законів Держави, яка приймає їх на основі їх відповідності очікуваної всім її населенням, всіма її громадянами Справедливості, не може бути ніхто. Так записано в текстах Конституції, але не такою є печатка в душі людини, яка має чин державного службовця, але служить своєму егоїстичному інтересу, оскільки паразитує на масовому правовому невігластві. Не так і в свідомості пересічного громадянина, який розуміє право як справедливість мірою свого власного розуміння, а не мірою, яка відповідає історичній логіці побудови демократично-правового суспільства, в якому приємно жити, як заповідав Епікур, розумно, морально і справедливо.

Цілком очевидно, що наведена душевна характеристика нотаріуса, як і будь-якої іншої людини, має статус ідеального типу. Як, власне кажучи, всі наукові поняття. Проте людині властиво не просто мріяти про ідеальне, але й мати приклад поведінки, який би максимально відповідав таким очікуванням. Тому ми й намагаємось довести, що нотаріальна спільнота має досить високу міру єдності професійних знань, до яких входять і знання соціокультурного змісту і спрямування, із адекватним їх проявом в суспільному вимірі. В такому разі вона здатна займати провідну роль в суспільстві не лише як суб'єкт правосвідомості в її практичному застосуванні, але і в морально-етичному та етико-правовому. Відвідуючи нотаріальні заклади, людина ніби попадає в той вимір буття, в якому вона відчуває себе в себе вдома, але вже не у мріях, а в реальності. Це завжди буває в тих ситуаціях, коли знімається різниця між суб'єктивними проявами різних людей не стає підставою для відчуження між ними, яке може дійти до непередбачуваних наслідків.

Нотаріальна спільнота професійно приналежна до правової структури суспільства. Але правове – це не лише буква закону, яка має відповідати його внутрішньому смислу. Значно важливіше те, щоб закон передавав людині дух справедливості як його суть і наслідок її взаємодії із правовими органами. Ми вже посилались на авторитетну соціально-філософську позицію М. Вебера щодо соціальних відносин. Він стверджував, що не можна стверджувати, нібито «індивіди, які співвідносять свою поведінку один з одним, вкладають у соціальні відносини однаковий зміст або що кожен із них внутрішньо сприймає смисл установки свого контрагента, що, таким чином, в цьому смислі тут існує взаємність» ... (Вебер М., 1990: 631). Для нас важливо утвердити той, як ми вважаємо, об'єктивний факт, що спільнота нотаріусів об'єднана не лише спільними професійними вимогами і спільним для всіх законодавством, яке вони

зобов'язані посвідчувати. Значно більшою мірою вона об'єднана світоглядно й соціокультурно просвітленістю своєї свідомості духом справедливості. Це єднає її з очікуваннями суспільства, яке вона здатна об'єднати в тому разі, якщо їй будуть надані такі просвітницькі можливості. Адже очевидно, що партійно-політичний вплив на нього не стільки єднає, скільки роз'єднує.

М. Вебер відзначає, що єднають суспільство звичаї і вдача. Проте така єдність заважає творчому розвитку і суспільства, і самих людей. Тому проблема і для теоретиків, і для практиків у тому, яким чином можна надати інші смисли звичному, яке формується на вродженій вдачі. Перехід від них «до умовності та права, звичайно, точно не може бути встановлений. Традиції повсюдно стали джерелом значимості» ... (Вебер М., 1990: 634). Можна констатувати, що вони і в наш час мають потужну силу. Принаймні, формуючи національну ідентичність, засоби масової інформації набагато частіше популяризують те, як жили наші пращури, ніж те, як можна і потрібно, зберігаючи пам'ять про звичаї і традиції, популяризувати досягнення, здобуті різними цивілізованими народами завдяки правовій регуляції соціальних відносин. У ХХІ столітті такі інформаційно-технологічні можливості існують. Що дозволяє сподіватись на більш прискорене, але не революційне, просвітлення громадської думки змістом правових законів як найбільш потрібних і значимих для людини.

Для вирішення проблеми єдності змісту людських уявлень про право і справедливість, про право як міру і критерій справедливості потрібно, враховуючи сучасні інформаційно-пізнавальні технологічні можливості та виходячи із визнання уявлень про смисли поведінки, формувати у людини розуміння того, що її життєві успіхи завжди є результатом не протидії з боку інших людей, а хибна установка на те, що зміст уявлень має бути у всіх однаковий. До такого сприйняття смислів підштовхують тисячолітні чи багатовікові традиції та звички. Не думаємо, що складно, інформуючи населення, яке має обов'язкову середню освіту, а досить значна частина в наш час і вищу, донести до його свідомості сприйняття того факту, що смисли справді мають загальну основу, яка, не досить суттєво відрізняючись генетично, формує індивідуальні соціальні особливості. Що, в свою чергу, дає право кожній людині на певну міру відхилення від заданого звичаями і традиціями способу життя, способу мислення. Тому право й визначено ще Аристотелем як мірило і критерій справедливості, яке дещо відрізняється у кожного індивіда. А про право на відхилення атома від заданої траєкторії вже вів мову Епікур. Тим паче, що кожна людина в суспільстві і є такий неподільний і цілісний атом. Або ж монада, якщо брати філософію Г. Лейбніца.

Філософським міркуванням, в тому числі про право, досить нелегко стати надбанням громадської думки. Звідси проблема її входження у світ людей, у зміст їх свідомості, її усвітнення. Цьому якраз і присвячена соціологія розуміння. Але не стільки самої філософії, скільки розуміння самою філософією й, відповідно, філософами, мислителями того рівня, який є зрозумілим для широких мас населення. Легітимність для нього має не сам по собі закон чи вся сукупність законів, а те, як їх регулятивна дія впливає на рівень і якість їх повсякденного життя. Беручи це за основу, можна знайти методи дослідження стану громадської думки і способи її раціоналізації на такому ж легітимному для неї рівні. «Такі поняття, як «держава», «співтовариство», «феодалізм» і т. п., в соціологічному розумінні означають – якщо виразити це в загальній формі – категорії певних видів сумісної діяльності людей, і завдання соціології полягає в тому, щоб звести їх до «зрозумілої» поведінки, а таке зведення завжди означає тільки одне – зведення до поведінки окремих людей, які беруть участь в цій діяльності» ... (Вебер М., 1990: 507).

Ми апелюємо до філософії М. Вебера з тієї причини, що він розглядає соціальну поведінку людей у зв'язку з правом, розуміючи його не в якості певної догматики, а як спосіб утвердження певних очікувань від його норм, віднесених до кожної особи. З нашої точки зору таким всезагальним очікуванням від громадян правової держави, яку вони ж і утверджують, є очікування

справедливості від правової регуляції соціальних відносин. Держава в такому разі – всього лише один із «видів сумісної діяльності». А що зверху того, вважає пересічний громадянин, для якого на буденному рівні поняття «громадянин» є також всього лиш ідеальним типом, те від лукавого. Звідси висновок вченого: «Соціологія тією мірою, якою «право» попадає в орбіту її дослідження, займається не виявленням логічно вірного «об'єктивного» змісту «правових положень», а діями, в якості детермінантів і результатів якого можуть, звичайно, відігравати значну роль – наряду з іншими факторами – і уявлення людей про «смісл» і «значимість» певних правових положень» ... ..(Вебер М., 1990: 508).

Оскільки уявлення і смисли про суть взаємодії між людьми формуються раніше, ніж вони долучаються до їх науково обгрунтованого ціле-раціонального й ціннісно-раціонального мотивів соціальної поведінки, їх зміст визначається від окремого до загального, а не навпаки. Тому раціональність, яку відображає соціологія, виходить із очікувань, що «суспільно орієнтовані дії» принесуть їм певну користь, на яку вони у своїх уявленнях сподіваються. Філософія, враховуючи цей смисл як такий, що визначає сутність буденної свідомості і буденного життя людини, може увійти у світ цих уявлень, якщо зверне свою пізнавальну увагу на наявність таких суспільних об'єднань, які діють не згідно буденних смислів, а згідно тих, які забезпечують цілісність суспільного організму. Ними є ті, для яких утвердження смислів загального, єдиного, спільного є необхідною умовою їх професійної діяльності, до якої їх підготувала не лише вища освіта, але й вроджене почуття соціальності. В нашому дослідженні це спільнота нотаріусів, буття яких визначається граничним і в певних критичних ситуаціях взаємодії з людьми мета-граничним рівнем.

Проблема усвітнення філософії постала в період утвердження в суспільстві вільних ринкових відносин, які прийшли на зміну патерналізму феодального устрою. Разом із цим утверджувалась республіканська форма державності, за якої людина не підлегла якогось суверена, а сама є сувереном в статусі громадянина як суб'єкта державотворчості. В Україні нині така ж ситуація, яка потребує розуміння громадянами того, що держава будується не зверху, не партійними лідерами, хворими на вождизм, властивий феодальним суспільствам, а ними самими. Для цього потрібно поступово, бо швидко психологія підлеглих не змінюється, але настирливо вносити у світ смислів та уявлень буденної свідомості світло філософського знання, яке має такі можливості, оскільки досліджує загальне в його особливій індивідуальній дії. Найбільшою мірою це властиво нотаріальній спільноті.

Висновки. 1. У законодавчих правових визначеннях навряд чи доцільно кваліфікувати людину як фізичну особу. Потрібно зважати на те, що право – це органічна частина філософії, для якої людина – особистість, що прагне стати вільною індивідуальністю в просторі свободи розумної волі. Такими є в нашому дослідженні нотаріуси.

2. Якщо врахувати попередній висновок, то з'являється можливість для надання нотаріальній спільноті статусу провідної соціальної верстви, оскільки вона не лише згідно професійних обов'язків, але й за філософським складом свідомості є провідником не просто чинних законів, а провідником ідеї справедливості, яка пронизує свідомість будь-якої людини.

Напрямок подальших досліджень має визначатись розробкою відповідних шляхів для досягнення нотаріальною спільнотою такого просвітницького статусу в суспільстві.

References:

1. Berkly D. (1978). Traktat o pryntsyphakh chelovecheskoho znaniya [A treatise on the principles of human knowledge]. *Sochyneniya* [Essays]. Moscow: Mysl, pp. 149-248.
2. Veber M. (1990). Osnovnie sotsyolohycheskye poniatiya [Basic sociological concepts]. *Yzbrannie proyzvedeniya* [Selected works]. Moscow: Prohress, pp. 602-643.

3. Veber M. (1990). O nekotorykh katehoryiakh ponymaiushchei sotsyolohyy [About some categories of understanding sociology]. *Yzbrannie proyzvedeniya* [Selected works]. Moscow: Prohress, pp. 495-546.
4. Zakon Ukrainy «Pro notariat» (1993) [About the notary] *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy* [Statements of the Verhovna Rada]. No. 39. pp. 2-3. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.